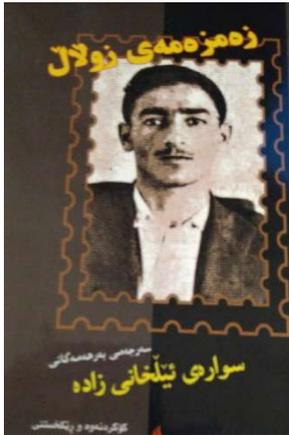


زنجیره وتار: زمان و زمانی کوردی (۱۷)

ناماده کردنی: تاهیر عهلیار

لیکدانه وهیه ک له سهر ئەدهبیاتی کوردی

نووسینی سوارهی ئیلخانیزاده
وهرگیراو له کتییی زهمزه مهی زولال
کۆکردنه وه و ریکخستنی عهبدو لخالق به عقووپی.



له ئەدهبیاتی کوردیدا سێ قۆناغی جیاواز ههیه. ههراکام لهو قۆناغانه له دهووانیکی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی تایبه‌تیدا پێیگرتوووه و بلاو بوته‌وه. بێگومان ئەدهبیات وهک هه‌موو دیارده‌کانی دیکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی پێکهاته‌یه‌که له هۆیه‌کانی پێش‌خۆی و ته‌نانه‌ت هۆیه‌که‌ بۆ پێکهاته‌کانی دوا‌ی‌خۆی. ئی‌مه ناگوزیرین له هه‌لسه‌نگاندنی هونه‌ر و ئەدهبیاتی نه‌ته‌وه‌یه‌کدا سه‌رنج بده‌ینه هه‌موو لایه‌نه‌که‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌کانی ئه‌و قه‌ومه. به‌ تایبه‌ت باری ئابووری که له ناساندنی سیمای قه‌ومه‌کان و نه‌ته‌وه‌کان نه‌خشیکێ بانه‌ره‌تی هه‌یه و بۆچوونه‌کان و ئەندیشه‌کان قه‌لبرێژ ده‌کا و نای له بیر بچێ.

له فێئودالیسمی دێرینه و گیان سه‌ختی قه‌ومی کورددا دوو جه‌مس‌ه‌ی بیدایه‌ت و نیه‌یه‌ت وه‌به‌رچاو ده‌که‌وێ که له به‌ستنی لایه‌نی بالاده‌ستی ئابوورییه‌وه به‌ ته‌واوی لێک جیاوازن.

قۆناغی سه‌ره‌تایی ئه‌و فێئودالیسمه‌ که بۆ هاسانکردنه‌وه‌ی باسه‌که ده‌توانین وهک فێئودالیسم نیوی لێ بنین، تیکه‌ه‌لکێشیک له ئابووری قه‌به و ئابووری شوانیه‌یه. لهو قۆناغه‌دا ئامرازێ به‌ره‌مه‌پێنان دامدارییه و عشا‌یر و عیلاتی کورد له گه‌رانی دایمی دان بۆ دیتنه‌وه‌ی له‌وه‌رگه‌ی باش و مونساب بۆ مینگه‌لی ئاژه‌له‌کانیان. ئه‌و قۆناغه‌ی به‌ هۆی ته‌بیه‌تی تایبه‌تی خۆی ده‌گه‌ل دامه‌زران و نیشه‌جی بوون ناکۆکه. ئیمکانی رسکانی ئەدهبیاتی نووسراو نادا به‌لام ئەدهبیاتی مه‌نزوم که قابیلییه‌تی زیاتری بۆ ده‌گه‌ل‌بوون ده‌گه‌ل‌خه‌لکی کۆچه‌ر زیاتره و ده‌توانی له‌ سینگ خه‌لکدا و نه‌ له‌ لاپه‌ره‌ی ده‌فته‌ره‌کاندا جێی خۆی بکاته‌وه، به‌ربلایه‌یه‌کی زیاتر به‌خۆیه‌وه‌ ده‌بێ. هه‌لبه‌ت ده‌بێ ئه‌وه‌شی لێ زیاد که‌ین له‌ باری زه‌مانیه‌وه‌ له‌ هه‌موو شه‌رق شیع‌رپێشتر له‌ نه‌سه‌ر هاتۆته‌ ئاراوه. ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ریگه‌ریینه‌وه‌ زه‌مانی هه‌وه‌لێن ئینسانه‌کان و سه‌رنج بده‌ینه هونه‌ری ئه‌وان ده‌بینین له‌ هونه‌ری (جادووکارێ) ئه‌واندا له‌وێش که‌لامی ئاهه‌نگدار له‌ پێش که‌لامی دیکه‌وه‌یه.

له هه‌ر ده‌وره‌یه‌کدا هاوکات له‌گه‌ل ئەدهبیاتی ره‌سمی ئەده‌بیکێ دیکه‌ش هه‌یه که پێیده‌کوتری ئه‌ده‌بی عامیانه. ئه‌و دوو ئەده‌به‌ هه‌وکات و له‌ ته‌نیشته‌یه‌که‌ر کارکردیان له‌ سه‌ر یه‌که‌تر هه‌یه به‌ بێ ئه‌وه‌ی هه‌یچکات بگه‌نه‌یه‌ک و ببنه‌یه‌ک. ئه‌ده‌بی ره‌سمی خه‌ریکی جوانکاری وشه‌کان و مۆسیقای وشه‌کان و لینگه‌ریانی جوانیه‌کانه و خۆی له‌ سنووری تیگه‌یشتنی زه‌وق و فه‌می کۆمه‌لگا و عامه‌ی خه‌لک زیاتر ده‌باته‌ سه‌ری ئه‌مما ئه‌ده‌بی عامه‌ له‌ داوێنی کۆمه‌لانی خه‌لکدا له‌ دا‌یک ده‌بێ و ده‌گه‌ل‌یان ده‌ژی و هه‌ولده‌دا غه‌م و شادیه‌کانی ئه‌وان بگێرێته‌وه‌ و وا گه‌ڕۆده‌ی موفیدبوون و واقعی بوونه‌که‌ زۆر گوی ناداته‌ ئاراییشی زا‌هیری وشه‌کان چونکه‌ ناتوانی هه‌م بیر له‌ قافلله‌ بکاته‌وه‌ هه‌م له‌ قافیه. چونکه‌ به‌ قه‌ولی مه‌ولانا (مفتعلن مفتعلن) بۆ شاعیرێکی که‌ به‌ پرۆش و گه‌ڕۆده‌ی شنیکی دیکه‌یه‌ زۆر زه‌حمه‌ته.

ئێستا بگه‌ریینه‌وه‌ سه‌ر ده‌ستپێکی بابته‌که‌ و سێ قۆناغی جیاوازی ئه‌ده‌بی کوردی ده‌ست نیشان بکه‌ین:

ئه‌وه‌ل، قۆناغیکه‌ که‌ شیوه‌ی (بیت) دروست ده‌بێ. ئابووری بالاده‌ستی ئه‌و قۆناغه‌ دامدارییه.

دوهم، قوناغیکه که شیوهی (عروضی) بهره ده گری. ئابووری بالا دست لهو قوناغهدا کشت و کاله. ئامرازی بهرههه له دامدارییهوه بۆ زمینداری (فیزیوکراسی) ئالوگۆر ده کا. ئەو دهورهیه دواقوناغی فیتودالیسمی کورده.

سێهه مین قوناغ له ئەدهبیاتی کوردی دا کاتیک خۆ نیشان ددها که سهدهی ئیستا دهست پیده کا و ئالوگۆریک له ناوهروکی ئەدهب که له گهڵ نیازهکانی کۆمه لایهتی ئەو میلله ته بگونجی دپته ئاراوه. شیعری نوێی کوردی به شیوهی ئیستا و به ناوهروکی شاریهوه به هۆی شاعیریکی گهوره به نیوی عهبدووللا گۆران پایه ریژی ده کری. پێش گۆرانیش شاعیرانی دیکه ی وهک نووری شیخ صالح به ئیلهام وهگرتن لهو ئالوگۆرانهی که له تورکیه ی نوێ له ئارادابوو شیوهی شیعری کوردییان له سلیمانی بهرهو شیوهی نوێ پالپیهونا. بهلام کارکردی گۆران و شاعیرهکانی دوا ی ئەو که رپهروانی رنگای گۆران بوون زۆر بهربلاوتر و ئهسیل تر و پایه دارتر بوو. ئەوهش وهبیر بێنمهوه که شیوهی نوێ له ئەدهبیاتی کوردیدا ده گهڵ ئەوهی له ئەدهبیاتی فارسیدا پیده کوتری نوێ فهرقی ههیه. له ئەدهبی فارسیدا جوړیک شکاندنی سوننهتی قهديمی و رهدکردنهوهی شتهکانی له قهديمهوه قوبوولکرا بوون دهبیندری که ههزارسال پێشینهی ههبوو و به هۆی شاعیرانی گهوره ی وهک (فردوسی، سعدی، حافظ و مولانا) گهیشتهوه تروپکی جوانی له حالیکدا شیعری نوێی کوردی ته نیا ناوهروکه که شکلیکی تازه وهرده گری و ده گهڵ نیازهکانی زهمان هاونا ههنگ ده کری و قالب بهرهو شیوهی (بیتهی) یا شیوهی کلاسیکی شیعری کوردی دهرواته پێش. کورت و درژی (مصراع) هکان، تیکدانی نهزمی عهروزی له دوو (مصراع) ی بهتیکداله تایبهتمه ندییهکانی تازهی شیعری کوردیه که عهینهن له شیعری (بیته) یشدا بووه.

شیوهی بهیت ئەغلهب به ههله پیکوتراوه فولکلور و ئەو ههلهیه ههه نووسه رانی عیراقی و ههه ئاکادمیسیه نهکانی شووروهی یه گجاری زۆر تووشی هاتوون له حالیکدا بهیت تهواوی تایبهتمه ندییه ک شیوه شیعری سهربه خوێ تیدایه. شیوهیهک که گرتدراوی زمانیکی روون و دهوورانیکی ئابووری، کۆمه لایهتی دیار به شاعیرانی نیوبه دهروه و ناسراوهیه. بهلام بۆچی ئەو شیوهیه یان به بهشیک له زانستی کۆمه لگا نیو دیر کردوو و بۆچی لهوکاته دا ئەو شیوهیه رهواجی ههیه؟ و بۆچی له قوناغی ههوه لینی فیتودالیسمی کورد دا یانی کۆمه لگای دامداری، ئەدهبیاتی رسمی و ئەدهبیاتیکی عامیانه که شان به شانی یهک بهریدا برۆا بهرچا و ناکهوی؟ بۆچی خیلانی دهورهکانی دیکه که دوو ئەدهبی رسمی و عامیانه پێ به پتی یه کتر دهچوونه پێش و ههچهند کارکردیان له سهه یه کتر ههیه و لیک تهئسیر وهرده گرن و ململانه و هاوکارییشان پیکه وه ههیه، له کۆمه لگای دامدار و ئەدهبیاته که ی که شیوهی بهیته ئەو دوو فاقه بیه ده گاته وه حدهت و ههه ئەدهبی عامیانه و ههه ئەدهبی رسمی تیکه ل دهبنهوه؟

له ولامی پرسیری ئەوه لدا ده پێ بلیم به هۆی تۆمار نه کردنی ناوی بهیته زهکان و نه بوونی ئەدهبی نه سر و چاپ نه کردنی دیوانهکان نیوی زۆریه ی شاعیرانی شیوهی بهیت له درژیایی زهماندا فهرامۆش کراوون و بۆته هۆیهک که پێیان بلین فولکلور نهک به رهه می شاعیریکی نیوبه دهروه. دووههه ئەوهی که بهیتهکان به هۆی نه نووسراوه بوونیان تووشی ئالو گۆریکی زۆر له ناوهروک و شکلیندا بوون و له ههه ناوچهیهک به زاراوهیهک و له ژیر کارکردی عوامیلی تایبهت به ناوچهیه دا کوتراون به جوړیک که ناسینهوهی بهیتهکی له دووناوچهی جیاوازا هاسان نییه. نمونه ی زۆر له ئالوگۆری بهیتهکان له ناوچهی جیاوازی کوردنشین دهبیندری. بهیته گرینگی مهه و زین له عیراق ده گه ل مهه و زین له ئیران ده گه ل مهه و زینی که ئەحمدهی خانی بایه زیدی شاعیری گهوره ی کورد نوێی کردۆته وه تهفاوه تیکی زۆریان له ناوهروک و نیوی که سهکان و نیوی شوینی رووداوهکاندا ههیه. ئوسکارمان، کوردناسی گهوره ی ئالمانی که له زهمانی (فتحعلیشاه) هاتۆته ئیران نزیک 17 بهیته کوردی کو کردۆته وه و چاپی کردوون. ئەو که سهی ئەو بهیتانه ی بۆ ئوسکارمان خویندۆته وه نیوی رهحمان به کره که له بهیته دمدمدا شاعه باسی سهفهوی ده گه ل فهتحعلیشا لی تیکچوووه. ئەو ههله و لیتیکچوونهش هۆیهکی دیکه یه که لیکۆله وه ران له سهه ئەو نه زهه ههله یه پیداده گرن که ده لێن بهیت هۆنه ریکی فولکلۆره نهک مه کته بیک تایبهتی شیعری. هۆیهکی دیکه ش به (ضریالمثل) بوونی هیندی بهندی هیندیک له بهیتهکان، سلامهت و رهوانی پێ سنووری بهیتهکان، نزیک زیاتریان به زمانی رۆژانه ی کۆمه ل بۆته هۆی ئەوهی ئەو نه زهه ههله یه بیته ئاراوه.

پرسیاری دووههه که بۆچی له قوناغی دامداریدا که به دهستیکی فیتودالیسمی کوردی نیو ده بهین، شیوهی بهیت به تاقانه ی هونهری شیعرداده نین؟ ده پێ بلین که لهو قوناغهدا کۆمه لگا ناوکی ئابووری بهرچاوی نییه. جهوههه ی

خزمایه تی له نیو عیل یا بنه ماله یا عه شیرهدا بلاو بۆتهوه و له راستیدا هه موو ئەندامانی ئەو سیستمه چاره نووسێکی هاوبهش و ئابووری هاوبهشیان ههیه. بهو جۆره بوونی ئەدهبێکی بهرهه ئستکار دهگهڵ ئەدهبی بهیت، بوونی نییه.

بهیته کۆردییهکان لهبابهتگهلی جۆراوجۆر وهک وهکوو هه ماسه، عیشق، سروشت نیگاری، مهزههه دهوین و رهسه نایهتییهکی بهرچاویان ههیه. بهیتهیه له کیشانهوهی حالات و نواندنی ئەو فرههنگانهی که تایبهتی کۆمه لگی دامداری کورد نین تووشی هه له و ناشیگهری دهی و ئەوهش له چۆنیهتی بهکارهێنان و عیبارات به جوانی دهرده کهوی به لām له بهستینهکانی که خالیسانه ئی کۆمه لگی دامداری کورده شکۆیهکی سه رسوورپهینه ر و عه زمه ته تیکی بهرچاو له بهیته کاندایه دهرده کهوی که نمونه یه کی بهرچاوی بهیته سیده وانه.

سه بارهت به زمانی کوردی

زمانی کوردی به زمانی قه ومیک ده کو ترئ که له شیمالی غه ربی ئێران، شیمالی عێراق، شیمالی سوریه، و جنووبی تورکیه دا دهژین. ئەو زمانه یه ک له زمانه کانی هیندو ئێرانییه. ئەو زمانه وهک هه موو زمانه کانی دیکه خاوهنی زاراوهی موخته لیغه. زمانناسانی کورد و بیانی دابهشکردنی جۆراوجۆریان بۆ زمانی کوردی کردووه که هه رکامیان به شیوهیه ک که م و کووری ههیه و دهگه ل شیوهی عیلمی گونجاو نییه. دوکتور مه که نزی و توفیق وهه بی لیکۆ له وهری به نیویانگی کورد زمانی کوردی و زاراوه کانی ئەو زمانه یان ئاوا دابهشکردووه:

1، کرمانجی شیمالی شامیلی زاراوه کانی بادینانی، بابه زیدی، هه کاری، بوتانی، ئاشیتی.

2، کرمانجی جنووبی شامیلی زاراوه کانی سۆرانی، موکری، سلیمانی، سنه بی.

3، کرمانجی شامیلی زاراوه کانی که لهویری، له کی، (پشت کوهی).

ئهو شیوه دابهشکردنه هیندیک ئیرادی ههیه بهو جۆره:

یه که م ئەوهی لهو دابهشکردنه دا زاراوهی گۆرانی که شامیلی لقه کانی هه ورامی، زهنگه نه، سیامه نسووری، دهی له نه زه نه گپراوه.

دوو هه م ئەوهی لیکۆ له وه ر زانیاری نادا که فروعاتی زاراوه کان چۆنه؟ بۆ وینه ده نووسی که کرمانجی جنووبی شامیلی زاراوه کانی سۆرانی، موکری، سلیمانی و سنه ییه و ئەوه خوینهر واحالی ده کا که فروعاتی زاراوهی کرمانجی جنووبی هه ر ئەو سی شاخه یه له حالیکدا وانیه و لیکۆ له وه ری وردیبن ناتوانی سنووردارکردنی ئاوا په سند بکا.

سپهه م دوکتور مه که نزی و ده ستیاره ئا کادیمیسییه نه که ی توفیق وهه بی تووشی هه له بوون و بن له هجه کانیا و وه کوو زاراوه ئەژماردووه بۆ وینه نووسیوانه کرمانجی شامیلی زاراوه کانی که لهویری و له کی و پشت کوهی، له حالیکدا کرمانجی یه ک زاراوه یه و که لهویری و له کی و پشت کوهی له شاخه کانی ئەو زاراوه یه.

چوارم ئەو دابهشکردنه زیاتر له مه سه له ی زمانناسی ئەو ته عیبه ری گرتۆته بهر که له کوردستانی عێراق باوی هه یه و ئەو ته عیبارته ی له نه زه نه گرتووه که له کوردستانی ئێران ره واجی هه یه. سۆرانی وه ک فره عیک له زاراوهی کرمانجی جنووبی مه علووم نییه شیوه زاری کام عه شیرهت یا کام ناوچه ی جوغرافیایی له کوردستانه؟ ئە گه ر فره زکه یین شیوه زاری ئەمیرانی سۆران یا ناوچه ی ژیر ده سه لاتی ئە وانه، مه سه له که روونتر ده بیته وه. ئە ما ره تی سۆران له زمانی ده سه لاتی له شنۆوه تا (جبل حمیرین) یانی سه رزه مینه کانی به یینی زپی گه و ره و زپی چکۆ له ی له ژیر ده سه لاتی بووه. ئەو شوینانه ئیستا سه ر به پارێزگی هه ولێرن. زاراوه کانی دانیشتووانی ئەو پارێزگیه لهو شوینانه ی هاوسنووری تورکان که میک تیکه ل بووه و له شوینانه کانی دیکه به ئالوگۆرێکی ساده له به یانکردنی وشه دا هه ر ئە وه یه که له مکوریان قسه ی پیده کری به چه شنیک که کورده کانی ئێران زاراوهی سۆرانی به ئە سل بۆ فره عه کانی مکوریانی، سلیمانی، سنه بی ده زانن. هه لبهت دابهشکردنی توفیق

وههبي سه‌حیختره و سۆرانی به مانای زاراوهی دانیشتووانی نیوان دوو چۆمی زی به هه‌موو نزیکێ که ده‌گه‌ل شیوه زاری موکری هه‌یه‌تی ده‌کری وه‌ک فه‌ری کرمانجی جنووبی بیته ته‌ژمار.

عه‌زیزی ژیان ره‌ئیی ده‌بیرخانه‌ی دانیشکه‌ده‌ی ته‌ده‌بیاتی دانشگاهی تاران که له به‌ستی زمانناسیدا موتاله‌عاتی هه‌یه و به‌هاوکاری گرووبی زمانناسی دانشگاهی تاران لیکۆلینه‌وه‌ی له سه‌ر زمانی کوردی هه‌یه له نووسینی کورتدا ئاوا ده‌تی:

زمانی کوردی وه‌ک هه‌موو زمانی دیکه‌ خاوه‌نی زاراوه‌ی جۆراوجۆره که هه‌موویان به دوو گرووبی گه‌وره دابه‌شده‌کرتن:

1، زاراوه‌ی شیمالی یا شیوه‌زاری بووتان که کورده‌کان پێده‌ئین زاراوه‌ی بادینان .

2، زاراوه‌ی موکری که کورده‌کان پێده‌ئین زاراوه‌ی سۆرانی.

له دابه‌شکردنی عه‌زیز ژياندا ئه‌و که موکووپانه‌ی له دابه‌شکردنه‌که‌ی توفیق وهه‌بی و مه‌ک که‌نزی دا هه‌بوو قه‌ره‌بوو کراوه‌ته‌وه چونکه زمانناسی لاه به پێ‌ته‌وه‌ی فروعاتی زاراوه‌کان سنووردار بکا و خۆی تووشی هه‌له‌یه‌کی عیلمی بکا ئاماژه‌ی به گرووبی فروعاتی زاراوه‌کردوو و خۆی له ژماردنی ئه‌و هه‌موو فروعاته پاراستوو . له راستیشدا ته‌فاوته‌ی به‌ینی فروعاتی زاراوه‌کان یه‌گجار زۆره تا راده‌یه‌ک که له به‌ینی دوو ئاوابی نزیک له یه‌ک هه‌رچه‌ند وه‌حده‌تی ستروکتوریش هه‌یه جۆری به‌یانی وشه‌ جیاوازه. ته‌فاوته‌ی به‌یانی سه‌رده‌شت له لایه‌ک له‌گه‌ل بانه و له‌لایه‌کی دیکه‌وه له‌گه‌ل مه‌باد که هه‌ردووکیان ده‌گه‌لی جیران به‌ روونی به‌رجاو ده‌که‌وی له‌ حالیکدا هه‌ر سێ ناوچه‌که له گرووبی زاراوه‌ی کرمانجی جنووبیدان و هه‌یچکامیان به‌ ته‌نیا ته‌نانه‌ت فه‌رعیکیش له و زاراوه‌یه‌ نین. کۆی ئه‌و سێ ناوچه‌یه‌ ده‌گه‌ل ناوچه‌کانی دیکه‌ی وه‌ک ده‌شتی حاجی حه‌سه‌ن ، شاروێران ، محالی مه‌جیدخان ، بۆکان و ناوچه‌کانی ، شنۆ و خانێ ، محالی گه‌ورک و مه‌نگور له سه‌ر یه‌ک فه‌ری موکری له زاراوه‌ی کرمانجی جنووبیدا پێک ده‌هێنن.

هه‌له‌ت دابه‌شکردنی عه‌زیز ژيانیش هه‌ندیک ئیراداتی هه‌یه که په‌یوه‌ندی به زمانناسیه‌وه نیه . روون نییه که ژیان له رووی چ سه‌رچاوه‌یه‌که‌وه ده‌تی کورده‌کان به شیوه‌زاری موکری ده‌ئین سۆرانی و بۆچی لیکۆله‌وه‌ری لاه به جیگی کرمانجی جنووبی شیوه‌زاری موکری به کار هه‌یناوه؟ هه‌روه‌ک پێشتر ئاماژه‌م پیکرد زاراوه‌ی سۆرانی بێشک زاراوه‌ی دانیشتووانی به‌ینی دوو زێی گه‌وره و بچووک بووه و ئه‌و ناوچه‌یه له ژیر ئیداره‌ی ئه‌ماره‌تی سۆراندای بووه و نیوه‌که‌شی هه‌ر به‌و هۆیه‌وه‌یه. شیوه‌زاری موکریش به شیوه‌زاری ناوچه‌ی موکری ده‌ئین (ئه‌ماره‌تی موکری) که له محالی پیران و مامه‌شه‌وه ده‌ست پێده‌کا و به سه‌رده‌شت و بۆکان و سه‌قز خاتیمه‌ی دی . شوبه‌اندنی شیوه‌زاری بێک به‌و ناوچه‌ به‌رته‌سکه‌وه به زاراوه‌ی هه‌موو خه‌لکی سلیمانی، خانقین ، هه‌له‌بجه ، کۆی ، هه‌ولێر ، قه‌لادزی و عیلات و عه‌شایری ئه‌وشاران و خه‌لکی سنه و ته‌وابیعی دوور له واقعییه‌تی عیلمیه.

ئێستا بۆته باو ته‌نانه‌ت له نووسراوه‌ی ره‌سمی و رادیو و تلویزیون و روژنامه‌ی کوردیش دا وشه‌ی سۆرانی به جیگی کرمانجی جنووبی به کار ده‌هێنن و به جیگی کرمانجی شیمالی له وشه‌ی بادینانی یا کرمانجی به پێ‌ته‌وه‌ی شیمالی یا جنووبی ده‌گه‌ل پێ‌که‌نک وهرده‌گرن به‌لام ئه‌و هه‌له‌یه ته‌گه‌ر خه‌لکی عادی و غه‌یره پسه‌پۆر بیکا قابیلی چاوپۆشیه به‌لام شاره‌زایانی زمان و لیکۆله‌وه‌رانی زمان نابێ به سه‌ریدا باز ده‌ن. به هه‌رحال زمانی کوردی خاوه‌نی چهند زاراوه‌یه بهو شیوه‌یه:

1، کرمانجی شیمالی که کورده‌کانی تورکیه ، ئه‌رمه‌نستان، سوریه، قسه‌ی پێده‌که‌ن خه‌لکی شیمالی عێراق و کورده‌کانی غه‌ربی ده‌ریاچه‌ی ورمیش هه‌ر ئه‌و زاراوه‌یان هه‌یه.

2، کرمانجی جنووبی که کورده‌کانی جنووبی کوردستانی عێراق ، کورده‌کانی غه‌ربی ئێران قسه‌ی پێده‌که‌ن.

3، کرمانجی ، زاراوه‌ی کورده‌کانی کرمانشان و قه‌سری شیرن و سه‌رپێلی زه‌هاو و کورده‌کانی ده‌وروبه‌ری کرمانشان.

4، گۆرانی ، که نزیکه‌کی زۆری ده‌گه‌ل فارسی باستان هه‌یه و له به‌عه‌زه شوێنیک وه‌ک هه‌ورامانی له‌هون ده‌ست لێنه‌دراو ماوه‌ته‌وه ، هه‌ندیک که‌س ناشاره‌زایانه له کوردی بوونه‌که‌ی دوو دێی نیشان ده‌ده‌ن . توفیق وهه‌بی له دابه‌شکردنه‌که‌ی خۆیدا جیگیه‌کی بۆ ئه‌وزاراوه‌یه نه‌هه‌شتۆته‌وه . ئه‌و زاراوه‌یه ته‌غله‌ب به زاراوه‌ی هه‌ورامی نیودێر ده‌کری. بێجگه له

دانیشتووانی هه‌ورامان عیده‌یه‌کیش له نیو سیامه‌نسووری، زه‌نگه‌نه، رۆژیه‌یانی له عێراق به‌و زاراوه‌یه‌ قسه‌ ده‌که‌ن. به‌شیک له سیا مونسوورییه‌کان له ئه‌فغانستان ده‌ژین. هه‌رکام له‌و چوار زاراوه‌یه‌ فروعاتیکیان هه‌یه‌ و گروپی زاراوه‌ی خۆی ته‌شکیل داوه‌.

له فارسییه‌وه‌ کراوته‌ کوردی